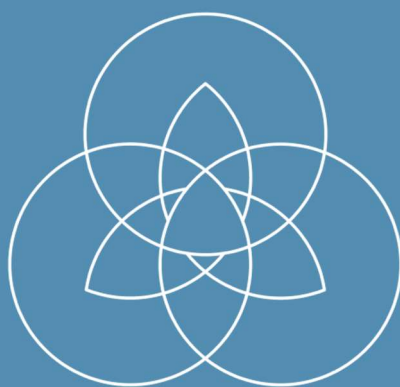

Vertrouwen of controle?

Toetsen als afreken- of waarnemingsinstrument in het vrijeschoolonderwijs

Wouter Modderkolk

Lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs

Vertrouwen of controle?

TOETSEN ALS AFREKEN- OF ALS WAARNEMINGSINSTRUMENT IN HET VRIJESCHOOLONDERWIJS

“Even Magister checken. Het draaiende wielje terwijl hij ververst, spanning, en... nog geen nieuw cijfer. Pff, waarom schiet die wiskundedocent nou nooit eens op?! Je wilt je cijfer weten, want je gemiddelde moet wel een voldoende blijven, zodat je voor de volgende toets niet zoveel hoeft te stressen.” (van Vlaardingen, 2019)

Vandaag de dag gaat het in het onderwijsdebat geregeld over de zin en onzin van toetsen en beoordelen. Echter, om te kunnen spreken over de evaluatie van het onderwijs – waar het in wezen om gaat als je het over toetsen hebt – moet je weten wat je beoogt met het onderwijs dat je geeft (Wiliam, 2018). De vrijeschool is honderd jaar geleden opgericht met een uitgesproken visie over het onderwijs. Voordat we het kunnen hebben over toetsen moeten we kort aandacht schenken aan de doelen van ons onderwijs. Je zou kunnen stellen dat het doel van ons onderwijs is dat we “leerlingen helpen zich zo te ontwikkelen dat zij als volwassenen een plaats in de samenleving kunnen vinden” (Mayo, 2015, p. 21).

De samenleving bestaat uit drie aspecten, te weten een economisch, een cultureel en een sociaal aspect. Onderwijs gericht op de output in cijfers en harde leeropbrengsten zou je kunnen omschrijven als onderwijs gericht op economische aspect. Doel dat daaruit spreekt is dan dat onderwijs erop gericht is “om leerlingen zo te scholen dat zij op volwassen wijze de economische positie in de samenleving kunnen versterken” (ibid.). Een belangrijk doel, maar zeker niet het belangrijkste, maar wat dan wel?

Onderwijsfilosoof Gert Biesta (2015) kent aan het onderwijs drie functies toe:

Functie	Kernonderdelen
Kwalificatie:	‘Wat kan ik?’ <i>kennis/vaardigheden/attitude</i>
Socialisatie:	‘Wie ben ik? Wie zijn wij?’ <i>normen/waarden</i>
Subjectwording:	‘Hoe wil ik zijn?’ <i>Hoe verhoud ik mij vanuit mijn uniciteit en autonomie tot de wereld. Hoe verhoudt mijn persoonlijke vrijheid zich tot de vrijheid van de ander?</i>

Deze doeldomeinen van het onderwijs staan niet op zichzelf, maar raken en overlappen elkaar. In wezen zou je kunnen stellen dat kwalificatie en socialisatie het fundament zijn om vanuit daar in eigenheid te kunnen verschijnen. Bij kwalificatie en socialisatie gaat het om het vormen van een persoon. Subjectwording gaat – zoals Biesta in zijn inaugurele reden aangeeft – om het “tot volwassen persoon willen zijn die volwassen keuzes maakt” (Biesta, 2018). Je zou kunnen stellen dat kwalificatie en socialisatie tot doel hebben om de “leerling als nieuwkomer in de samenleving en de wereld” (Mayo, 2015, p. 27) te scholen. Deze twee aspecten zijn vervolgens de basis waarop een leerling als in de wereld kan verschijnen vanuit zijn authenticiteit. Daarbij is de te onderwijzen lesstof

niet een doel, maar een middel. De lesstof is dan geen leerstof, maar ontwikkelstof (Steiner, 2019). Kwalificatie en socialisatie staan dan steeds in het licht van de subjectwording. Een voorbeeld uit mijn eigen leven kan dit verduidelijken: $Y = aX + b$, wie gebruikt deze specifieke kennis als volwassene? Op een paar mensen na die verder gaan met deze stof maar weinigen! Waarom leren we het dan toch kun je je afvragen? Wiskunde heeft mij geleerd om abstract te denken en het heeft mij geleerd om door te zetten door de ontmoeting met de weerstand die ik dikwijls ervoer tijdens het maken van mijn wiskundehuiswerk! Twee eigenschappen die je lastig in een cijfer kunt vatten, maar die mij wel verder hebben gevormd.

De vraag die dan rijst is: 'Wat betekent deze brede opvatting over de doelen van ons onderwijs voor de wijze van evalueren?'

Wanneer we het dus hebben over evaluatie/toetsen/beoordelen, zou je steeds die bredere opvatting over het onderwijs in je achterhoofd moeten houden. Je zou kunnen stellen dat bij ieder vak de leraar zicht heeft op de wijze waarop de evaluatie binnen zijn vak dienend is aan de kwalificerings-, socialiserings- en de subjectwordingsfunctie van het onderwijs. Evaluatie kan dan de leerling in zijn/haar ontwikkeling ondersteunen waardoor de leerling bagage mee krijgt zodat deze vanuit authenticiteit en volwassenheid een plek in de samenleving kan vinden.

Vertrouwen

Wanneer een kind naar de middelbare school gaat nemen ouders doorgaans wat meer afstand van de school (Cotton & Wiklund, 1989). Het is goed dat ouders een stapje terugzetten zodat hun kind in een veilige omgeving eigen fouten mag maken en zelfstandig stapjes mag zetten in de richting van het zoeken van een volwassen plaats in de samenleving. Onder fouten maken bedoel ik: eens spijbelen (niet te vaak), huiswerk niet maken en ook zeker onvoldoendes halen. Daarbij hoort ook dat de leerling leert welke consequenties er zitten aan die fouten. Fouten maken is immers een belangrijke bron om te leren. Vandaag de dag kunnen ouders echter direct in een leerlingenvolgsysteem zoals Magister zien of hun zoon/dochter heeft gespijbeld, huiswerk niet gemaakt en welke cijfers en zijn gehaald (NOS, 2018). Je kunt je je afvragen of dit wel wenselijk is en dienend is aan de brede ontwikkelingsdoelen die we voor het onderwijs hebben geformuleerd.

Het loslaten van het kind is spannend. Dat vraagt vertrouwen. Als volwassene proberen we om op allerlei manieren de controle te krijgen over de leerling. Dit uiteraard vanuit de beste bedoelingen. Een prachtige televisieserie die dit inzichtelijk maakt is de NPO-serie 'Oogappels' (BNNVARA, 2019). De wens van controle en grip op de soms grillige ontwikkeling van pubers lijkt groot. Toch zou je je kunnen afvragen of die behoefte aan controle niet averechts werkt. Zie het als het vasthouden van fijn zand, hoe harder je knijpt hoe sneller het tussen je vingers wegglipt. Daarmee bedoel ik niet dat we de leerlingen los moeten laten. Als je het zand wil vasthouden dan moet je een kommetje maken in plaats van te knijpen.

Toetsen als waarneming

Toetsen zijn in wezen waarnemingen van de ontwikkeling van een kind. Waarnemingen kunnen in allerlei vormen plaatsvinden, zowel formeel als informeel (Kneyber & Sluismans, 2016). Een

onverwacht SO of een blik op het oefenwerk van een leerling kan soms veel meer zeggen dan een proefwerk waar met hulp van een huiswerkinstituut weken aan is voorbereid (Modderkolk, 2016). Beide waarnemingen zijn belangrijk. Maar het is niet zomaar te zeggen welke van de twee belangrijker is.

De vrijeschoolbeweging, maar ook diverse nationale en internationale instituties (zoals de Onderwijsinspectie en Onderwijsraad) zijn tot de conclusie gekomen dat we af moeten van de focus op cijfers. Cijfers geven – ten onrechte – de indruk van iets exacts (Blauw, 2018). Daarbij leiden ze tot een zogenaamde ‘fixed mindset’ (*“ik kan dit”, “ik kan dit niet” “zie je wel, ik ben niet goed in wiskunde”*) (Dweck, 2007). We willen de nadruk willen leggen op brede ontwikkeling van de leerling. Dit betekent dat we ook ruimschoots aandacht willen besteden aan kanten van de leerling die niet in cijfers zijn te vangen. Dat is ook een belangrijke reden dat veel ouders/leerlingen kiezen voor een vrijeschool (Vereniging van vrijescholen, 2015).

In onze manier van lesgeven besteden we op de vrijeschool ruimschoots aandacht aan die brede ontwikkeling. Denk aan het creatieve denken dat wordt aangesproken in alle vaklessen, de oriëntatielessen, de prachtige verhalen als Faust en Parcival, het schoolkoor en noem maar op. Het is van belang dat we onze manier van evalueren in lijn brengen met onze visie en didactiek. Dit zal resulteren in minder cijfers – en al helemaal in minder decimalen achter de komma – en een meer ontwikkelingsgerichte wijze van rapporteren. Waarin een rapport of getuigschrift niet een eindpunt zijn, maar een uitgangspunt voor toekomstig leren.

Cultuuromslag

Dit vraagt om een cultuuromslag. Scholen moeten hiertoe verschillende acties ondernemen. Een van die acties zou kunnen zijn om te beginnen bij het einde: het rapport/getuigschrift. De wijze waarop je de ontwikkeling terugkoppelt aan elkaar (daarmee bedoel ik leerling, ouders en leraar) stuurt je waarneming (Dixit, 2015). Daarom zouden leraren binnen een school samen moeten expliciteren hoe en waarop zij een terugkoppeling van belang vinden. Daarbij is het van belang kritisch te kijken naar de rol van cijfers. Is het nodig om een cijfer te geven, of kun je zonder cijfers een betekenisvollere terugkoppeling geven? Door de focus meer te leggen op de ontwikkeling en minder op cijfers zou de gedachte kunnen ontstaan dat we minder zicht krijgen op de ontwikkeling van de leerling. Echter, weten vraagt veel meer dan meten (Brinkgreve & Koenen, 2017).

Het belangrijkste is dat wij – zowel ouders als leraren – de leerlingen blijven waarnemen in alle aspecten van zijn of haar ontwikkeling. Sommige van die aspecten zijn uit te drukken in een cijfer, maar als we alleen daar op focussen reduceren we het onderwijs enkel tot een economisch instrument.

Zoals Rudolf Steiner al aangaf, is lesgeven geen wetenschap, maar een kunst (Steiner, 2011). Dit vraagt om vertrouwen in de ‘kunstenaar’. De vraag is: *‘Waar is dat vertrouwen op gebaseerd?’*.

Referenties

- Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Phronese.
- Biesta, G. (2018). *Tijd voor pedagogiek*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Blauw, S. (2018). *Het bestverkochte boek ooit (met deze titel)*. Amsterdam: De Correspondent.
- BNNVARA. (2019, april 12). *Oogappels*. Opgehaald van BNNVARA:
<https://www.bnnvara.nl/oogappels>
- Brinkgreve, C., & Koenen, E. (2017). *Weten vraagt meer dan meten*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cotton, K., & Wikelund, K. R. (1989). Parent involvement in education. *School improvement research series*, 6, (3), 17-23.
- Dixit, A. S. (2015). *Games of Strategy*. New York: W.W. Norton & Co.
- Dweck, C. (2007). *Mindset: The new psychology of success*. New York: Ballantine Books.
- Kneyber, R., & Sluijsmans, D. (2016). *Toetsrevolutie*. Culemborg: Phronese.
- Mayo, A. (2015). *Lectorale rede, autonomie en verbondenheid*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Modderkolk, W. (2016). *Toetsing getoetst aan de doelstellingen van het vrijeschoolonderwijs*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- NOS. (2018, februari 17). 'Mijn ouders krijgen een pushmelding van al mijn nieuwe cijfers'. Opgehaald van NOS.nl: <https://nos.nl/op3/artikel/2217838-mijn-ouders-krijgen-een-pushmelding-van-al-mijn-nieuwe-cijfers.html>
- Steiner, R. (2011). *Opvoedkunst*. Zeist: Christofoor.
- Steiner, R. (2019). *De wordende mens*. Amsterdam: Pentagon.
- van Vlaardingen, W. (2019, april 8). *Scholen willen rem op toetsfabriek*. Opgehaald van Scholieren.com: <https://www.scholieren.com/blog/scholen-willen-rem-op-toetsfabriek>
- Vereniging van vrijescholen. (2015). *Kiezen voor de vrijeschool*. Driebergen: Vereniging van vrijescholen.
- Vereniging van vrijescholen. (2018). *Staat van het Vrijeschoolonderwijs*. Driebergen: Vereniging van vrijescholen.
- William, D. (2018). Principled Curriculum and Assessment Design. *Principled Curriculum and Assessment Design*. Amersfoort: Dylan William Center.

Over de auteur

Wouter Modderkolk is leraar economie, decaan en teamleider op de Stichtse Vrije School in Zeist en is als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs bij de Hogeschool Leiden.

Deze publicatie is beschikbaar onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0. Wanneer je gebruik wilt maken van dit werk, hanteer dan de volgende methode van naamsvermelding: Wouter Modderkolk, Vertrouwen of controle? Toetsen als afreken- of waarnemingsinstrument in het vrijeschoolonderwijs, CC-BY-NC-SA 4.0 gelicenseerd.

De volledige licentietekst is te lezen op <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> of stuur een brief naar Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

